

daad en gedachte

**ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD**

29ste JAARGANG, NUMMER 9, SEPTEMBER 1993

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDRAGEN

Redactie en administratie:

Schouw 48-11

8232 BD Lelystad

Postgiro 30 76 95

WAT VOOR PERSPEKTIEF HEBBEN DE ZOGENAAMDE LINKSEN?

Ongeveer 85 jaar geleden schreef de Fransman Georges Sorel dat „de kroniekschrijvers en de acteurs in het historisch drama niet in staat zijn datgene te zien wat pas veel later als het wezenlijke van het gebeuren zal worden verstaan”. Dat klopt in het algemeen en het klopt zeer in het bijzonder met betrekking tot hen die zich (revolutionair) links noemen. Precies zoals zij in de middeleeuwen achter het vaandel met de „Bondsschoen” ¹⁾ trokken „om het godsrijk op aarde te brengen”, zo heeft ook de revolutionaire linkerzijde in de 19e en in de 20ste eeuw zich nooit anders dan verkeerde voorstellingen gemaakt over de werkelijke betekenis van haar eigen streven en haar eigen handelen. Terwijl zij in de vaste overtuiging verkeerde dat zij voor een proletarische revolutie vocht, was de omwenteling die zij voor ogen had niets anders dan de wijziging van een privaatskapitalistische produktiewijze in een staatskapitalistische.

Onlangs nog werd in een Duits tijdschrift vastgesteld, dat „met het bankroet van het werkelijk bestaande socialisme de linkerzijde tot in haar grondvesten geschokt was”. De realiteit van die schok zal wel door niemand worden ontkend. Hieraan moet echter meteen worden toegevoegd, dat wat er ook in elkaar mag zijn gestort, in geen geval iets dat als de een of andere vorm van socialisme kan worden aangeduid. Wat de schok betreft, die spruit wel hieruit voort, dat de werkelijkheid de zogenaamde ‚linksen’ eindelijk ertoe gedwongen heeft hun illusies op te geven.

Zo zij dat doen, wat biedt dat dan voor perspectief? Het opgeven van illusies betekent nog allerm minst dat de ‚linksen’ een nieuw begin zouden maken, men zou het als een voorwaarde daarvoor kunnen beschouwen. Want de zogenaamde ‚linkerzijde’ wordt niet alleen gekenmerkt door haar sociaal-politieke illusies, maar al evenzeer door haar (zeer uiteenlopende) organisatievormen en kolossale pretenties. Of zij, op grond van zeer bepaalde historische omstandigheden, als partij optreedt dan wel zich als „voorhoede van de arbeidersklasse” aandient, op de een of andere manier beschouwt zij het als haar taak om datgene te versterken of te ontwikkelen wat zij het „klassebewustzijn van de werkende massa” noemt. Deze zelfopgelegde taak wordt hierom voor zo bijzonder gehouden aan omdat dit type ‚revolutionairen’ aktie van de arbeiders gewenst achten aangezien zij het als noodzakelijk zien voor de omwenteling waarnaar zij streven. Maar het is in werkelijkheid wel zo dat de (proletarische) revolutie het uiteindelijke resultaat is van de dagelijkse strijd van

de arbeiders. In feite gaan de bedoelde 'revolutionairen' niet van de klassenstrijd uit. Hun uitgangspunt is de revolutie die zij wensen, voor het totstandkomen daarvan is hun de arbeidersklasse *middel*. Hun leidende gedachte bij dat alles is: de opvatting van Lenin, dat er „zonder revolutionaire theorie, geen revolutionaire praktijk” zou zijn. Datgene dan wat zij onder 'revolutionaire praktijk' verstaan.

Of zij het nu willen toegeven of niet, deze 'linksen' worden hierdoor getypeerd dat zij ten onrechte geloven, dat men slechts verkeerde opvattingen uit de hoofden van de mensen hoeft te verdrijven en door 'goede' opvattingen hoeft te vervangen om de bestaande werkelijkheid in elkaar te doen storten. Een misverstand overigens dat hieruit kan worden verklaard, dat zij weliswaar heel goed weten dat het niet op verschillende interpretaties, maar op verandering aankomt, maar van de verandering een verkeerd begrip hebben. Ze zien een verandering der maatschappelijke omstandigheden niet als het werk van de arbeidersklasse, maar als het werk van een voorhoede, dat wil zeggen als *h u n* werk, dat dan in hoofdzaak hieruit zou bestaan 'de arbeiders bewust te maken'. Maar zoals Marx al wist, „het komt er niet op aan wat deze of gene proletariër of zelfs het hele proletariaat zich voorlopig als doel voor ogen stelt. Het gaat erom wat het proletariaat *i s* en wat het op grond daarvan gedwongen zal zijn te doen”. Zijn optreden wordt bepaald door zijn maatschappelijke positie in de burgerlijke maatschappij. Geheel in tegenstelling hiermee menen de 'revolutionaire linksen' dat zij de arbeidersklasse moeten leren *dát* en hoe zij voor de omverwerping van het kapitalisme hebben te strijden. Hierdoor isoleren zij zich van deze klasse, gedragen zij zich als een intellectuele, boven de arbeiders verheven categorie. En zo gedroegen zij zich altijd.

Op het eerste gezicht heeft het de schijn alsof de pretenties van deze 'linksen' toch niet *helemaal* ongegrond zijn. Maar uitsluitend op het eerste gezicht. Deze 'linksen' motiveren hun standpunten en posities met een verwijzing naar het zogenaamde gebrek aan handelen van de arbeiders wanneer deze helemaal aan zichzelf worden overgelaten. Maar met dat argument bewijzen de 'linksen' alleen maar dat de praktijk van de arbeiders niet lijkt op, geheel anders is, dan de praktijk die de 'linksen' de arbeiders willen opdringen, de praktijk zoals zij naar de mening van de 'linksen' zou moeten zijn. De werkelijkheid komt niet overeen met het beeld dat zij daarvan in hun hoofd hebben. Beter geformuleerd: in hun hoofd staat de werkelijkheid op haar kop.

Het is niet waar dat er zonder revolutionaire theorie geen revolutionaire praktijk zou zijn; het is niet zo, dat bepaalde voorstellingen en ideeën, dat een zekere mate van bewustzijn de onontbeerlijke voorwaarde voor de strijd zou vormen. Het is juist omgekeerd! Vaak wordt, vooral door 'links', de uitspraak geciteerd, dat „de theorie tot materieel geweld wordt zodra zij vat op de massa krijgt”. Maar theorie is nooit iets anders dan een samenvatting van vroegere (strijd)-ervaringen plus de konsekwenties die daaruit zouden kunnen worden getrokken. Niet als gevolg van een bepaalde theorie worden nieuwe strijdervaringen opgedaan, maar nieuwe strijdervaringen, het onvermijdelijk gevolg van nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen, beïnvloeden de theorie, waaraan uiteraard ook deze ontwikkelingen niet voorbijgaan. Er is hier sprake van een onophoudelijk voortschrijdend proces.

Het is geen proces dat zich in de hoofden van de arbeiders voltrekt. Zij trekken uit hun praktische ervaringen geen *theoretische*, maar *praktische* konsekwenties. Die zijn van betekenis, kunnen althans van betekenis zijn, wanneer het opnieuw tot strijd komt. Maar dat gebeurt niet op grond van bepaalde opvattingen of ideeën. De arbeiders voeren geen strijd om wat voor theorie ook te verwezenlijken. Zij vechten voor hun belangen. Tegengestelde belangen veroorzaken de klassenstrijd. Onder bepaalde omstandigheden

worden de tegenstellingen zo groot en zijn de gegeven belangen zó zwaarwegend, dat de verdediging ervan onontkoombaar wordt. Wat dan de praktijk laat zien is, gelijk zopas al opgemerkt, niet de konsekwentie van een bepaalde theorie, het is zo dat de praktijk konsekwenties heeft vóór de theorie.

Wanneer de ontwikkelingen of omstandigheden die tot strijd voeren zich gedurende een korte of wat langere tijd niet voordoen, blijven de 'revolutionaire linksen', die menen dat theorie de voorwaarde is om tot strijd te geraken, roependen in de woestijn. Dat zij heden ten dage — en niet pas tijdens de laatste paar jaar — hoe langer hoed duidelijker zulke roependen in de woestijn blijken te zijn, daaruit bestaat in wezen dat wat men „de crisis van links” noemt.

Wat voor mogelijkheden hebben de 'linksen' om deze crisis te boven te komen? Als zij denken dat dit kan door openlijk uiteen te zetten waarom de verandering van de private eigendom in een vorm van staatseigendom niet betekent dat de klassepositie van de arbeiders verandert; wanneer zij erkennen dat de bevrijding van de arbeiders geen politiek maar een sociaal gebeuren is; wanneer ze er begrip voor tonen, dat de omwenteling der produktieverhoudingen neerkomt op de verdwijning van de loonarbeid en dat dit niet door de een of andere partij of voorhoede tot stand kan worden gebracht, omdat daarvoor zelfstandige strijd vereist is en diensgevolge de strijdende arbeiders hun eigen en totaal andere vormen van organisatie in het leven moeten roepen, dan is dat wel van enige betekenis, maar tot de beëindiging van de crisis draagt het totaal niets bij. 'Links' heeft zijn opvattingen gewijzigd, maar blijft druk bezig aan de hand van *zijn* opvattingen de arbeiders te onderwijzen en blijft, ook met gewijzigde opvattingen, een roepende in de woestijn.

Overigens, wat het bankroet van wat het „werkelijk bestaande socialisme” wordt genoemd heeft waarschijnlijk de crisis wel verscherpt, maar deze bepaald niet veroorzaakt. Dat de crisis zich bijna overal openbaart is al evenmin een gevolg van het daarvoor verantwoordelijk gestelde bankroet. Het is een gevolg hiervan dat de oude, traditionele 'arbeidersbeweging' met haar leiderskaste die vóór de arbeiders optreedt en in hun naam beweert te handelen, al geruime tijd een anachronisme is geworden. De tijd waarin wij leven is er een waarin een diepe en voortdurend breder wordende kloof zichtbaar wordt tussen enerzijds degenen die zich tot leiding geroepen wanen en anderzijds de arbeiders die zelf zijn gaan handelen en zelf beslissen willen.

Als de 'linksen' mochten denken met andere parolen en met andere opvattingen en mogelijk met een andere wijze van zich te organiseren, maar niettemin nog altijd als *voorhoede* de arbeiders tegemoet moeten treden, dan ziet het er voor deze 'linksen' niet best uit. Als ze nog aldoor maar geloven dat — zij het dan op een andere manier dan vroeger — de arbeiders moeten leren wat ze hebben te doen, inplaats van te beseffen dat ze eindelijk eens *van de arbeiders* moeten leren, dan verkopen ze oude wijn in nieuwe zakken. Dan hebben de 'linksen' geen enkel perspectief.

Aan de orde is heel iets anders dan tot de arbeiders te zeggen hoe het moet. Het gaat er niet om dat 'links' haar ideeën dient te verwezelijken, het gaat er om uit de werkelijke strijd, zoals die door de arbeiders gevoerd wordt, bepaalde inzichten te verwerven. Maar 'linksen' die dat doen kunnen zichzelf niet meer als 'voorhoede' beschouwen. En dat zal wel de reden zijn dat de 'linksen' deze weg niet zullen bewandelen.

- 1) De Bondsschoen, die op de vaandels van de opstandige boeren werd geschilderd werd geschilderd of geborduurd, was een schoen die door de boeren werd gedragen en wel erg veel verschilde van de fraaie schoenen van de ridders, zodat er geen twijfel over kon bestaan over het soort gewapende lieden dat zich achter de vaandels had geschaard.

EEN ONBEVREDIGENDE FILM OVER EEN AMERIKAANSE VAKBONDSMAN

Een klein aantal weken heeft in een betrekkelijk klein aantal Nederlandse theaters een film gedraaid die gaat over het leven van de omstreden vakbondsman Jimmy Hoffa (1913 - 1975), de man die in 1957 de al even omstreden Dave Beck opvolgde als president van de *International Brotherhood of Teamsters* (I.B.T.), de machtige vakbond van de transportarbeiders. Wat heeft de makers van deze film voor ogen gestaan? Hebben zij met hun rolprent de onfrisse praktijken willen aanklagen die niet alleen de leiders van de Teamsters, maar ook die van andere bonden hebben gehanteerd en mogelijk nog steeds hanteren? Of hebben zij, mede of misschien hoofdzakelijk uit commerciële overwegingen, een boeiende aktiefilm willen maken, waarbij bepaalde problemen van de Amerikaanse vakbeweging en de historische achtergrond daarvan slechts bijzaak waren en er dus niet toe dienden? Het laatste, zo moet worden vastgesteld.

Zeker, Jack Nicholson, die de rol van Hoffa vervult, doet zijn reputatie van voortreffelijk akteur alle eer aan. En zoveel komt de bioskoopbezoeker wel te weten, dat Jimmy Hoffa als leider van de Teamsters nauwe betrekkingen onderhield met de Amerikaanse onderwereld en — om het zacht uit te drukken — zich schuldig maakte aan onregelmatigheden. Wat dat betekende voor de achterban van de bond, voor de 'tegenpartij' aan de onderhandelingsstafel en voor het funktionieren van de vakbeweging als verkoopcentrale van de arbeidskracht in het algemeen, dat blijft de toeschouwers verborgen.

Het laatste vooral, het funktionieren van de vakbeweging, is van betekenis. De film immers schenkt inderdaad aandacht aan de kommissie uit de Amerikaanse Senaat die naar de relatie tussen vakbeweging en gangsterdom zowat drie jaar lang een onderzoek instelde. Maar de reden voor dat onderzoek wordt niet duidelijk, althans onvoldoende duidelijk.

De film laat zien, dat deze (in 1957 gevormde) kommissie McClellan, met de jonge Robert Kennedy als vice-voorzitter en juridisch adviseur, er niet in slaagt het wettig en overtuigend bewijs te leveren dat Hoffa betrekkingen met de onderwereld onderhoudt. Hij wordt in 1967 tot gevangenisstraf veroordeeld, omdat hij gelden aan het pensioenfonds en andere fondsen van de IBT heeft onttrokken. Maar dat was niet wat de senaatskommissie vooral boven water probeerde te krijgen. De kommissie verklaarde in de loop van haar onderzoek: „Indien aan (de praktijken van) Hoffa geen halt wordt toegeroepen dan zal dat leiden tot de ondergang van de integere arbeidersbeweging in de Verenigde Staten.

Wat bedoelde de kommissie met „de integere arbeidersbeweging” en waarom maakte zij zich daar zorgen over? Zij sprak en handelde niet als hoedster van de burgerlijke moraal en het burgerlijk fatsoen. Zij trad op ter verdediging van een wezenlijk belang van de kapitalistische produktie. Waaraan zij een einde wilde maken, dat was een situatie waarin uit onderwereldfiguren bestaande knokploegen op aanwijzing van de vakbondsleiding ondernemers chanteerden, werkwilligen molesteerden of omgekeerd juist stakende arbeiders te lijf gingen. De kommissie wilde dat, omdat het hierdoor de vakbeweging hoe langer hoe meer onmogelijk werd gemaakt als instituut van de kapitalistische samenleving „naar behoren” te funktionieren.

Geruime tijd voordat de kommissie McClellan zich met de zaak bemoeide had de vakbeweging zelf al het initiatief genomen. Sinds de jaren '30 bestonden er namelijk al relaties tussen de onderwereld en bepaalde bonden van geschoolde arbeiders die — zoals de

Teamsters — aangesloten waren bij de *American Federation of Labor*. Die relaties waren er niet met de omstreeks het midden van de jaren '30 gevormde bonden van het *CIO*, dat de ongeschoolden organiseerde toen de behoefte daaraan, niet in de laatste plaats door het Amerikaanse bedrijfsleven, steeds duidelijker werd gevoeld.

Toen in 1955 de twee vakcentrales AFL en CIO (tijdelijk) fuseerden werd tussen hen afgesproken dat het afgelopen zou zijn met de invloed van de gangsters. De verenigde AFL-CIO vormde een kommitee dat toezicht zou houden op een „ethische praktijk” en dat van het begin af aan al speciale aandacht aan de toen nog door Dave Beck geleide Teamsters. Met „ethische praktijk” werd niets anders bedoeld dan het belang van de kapitalistische produktie dat ook de kommissie McClellan op het oog had. En dat is iets wat de film volledig in het duister laat. Die gaat op zijn manier over het persoonlijk leven van Jimmy Hoffa en niet over het funktioneren van de Teamsters noch over het funktioneren van de Amerikaanse vakbeweging in het algemeen. Hieraan moet echter billijkheidshalve worden toegevoegd, dat men wel te zien krijgt, dat het reilen en zeilen van een vakbondstop weinig of niets te maken heeft met datgene wat de achterban beweegt.

In de film ontbreekt het bepaald niet aan scenes vol geweld. Nu heeft de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid in de Verenigde Staten van oudsher tot bijzonder veel geweld geleid. Maar het ene geweld is het andere niet. Wordt er geweld gepleegd door de zogenaamde handhavers van de openbare orde, door boze arbeiders of door gangsters? Als bezwaar tegen de film kan worden aangevoerd, dat voor de makers ervan, als gold het een Kong-Fu-film, het ene geweld zich niet van het andere onderscheidt. Dat doet heel wat afbreuk aan de betekenis van het produkt.

Zoals gezegd, de eigenlijke problematiek, dat waar het feitelijk om draait bij de Teamsters of bij een vakbond als die van de havenarbeiders, wordt niet zichtbaar gemaakt. Het valt nauwelijks aan te nemen dat het vertoonde aanleiding geeft tot de vraag hoe of het *komt* dat ondanks de kwade praktijken van Hoffa de meerderheid van de achterban hem door dik en dun trouw blijft. Mocht een kritische bioskoopbezoeker zich dat niettemin afvragen, een antwoord krijgt hij niet. Dat het zo is, dat door gangsters op de ondernemers uitgeoefende druk zowel aan de onderwereld als aan de arbeiders voordelen oplevert en dat eveneens door gangsters op de arbeiders uitgeoefende druk ook de onderwereld, maar tevens de ondernemers én de vakbondsleiders voordelen oplevert, dat blijft verborgen.

De film laat zien dat Hoffa, na het aantreden van de kennelijk minder ethische bezwaren koesterende president Nixon, vervroegd in vrijheid werd gesteld en dat hij vervolgens het leiderschap van de Teamsters moest zien te heroveren. Die strijd om de macht eindigde — zo is na lange onzekerheid inmiddels komen vast te staan — met Hoffa's likwidatie door de onderwereld, die uiteindelijk meer zag in de man die Hoffa tijdens diens verblijf in de gevangenis had vervangen. Maar waarom dat zo was wordt wederom niet uit de doeken gedaan. En wat betreft de likwidatie, die nog altijd met een waas van geheimzinnigheid omgeven is, wie de desbetreffende scene ziet moet erkennen, dat het de makers van deze film in geen geval aan fantasie ontbreekt. Kortom, oppervlakkigheid is troef! Goed spel en goed kamerawerk veranderen daaraan niets.

C.B.

WAAROM PROTESTEERDE LUBBERS?

Toen vorige maand de heer Braks, oud-minister en vooraanstaand lid van het CDA, het nieuwe verkiezingsprogram van deze partij presenteerde, sprak hij tot de opgetrommelde journalisten van „een verregaande heroriëntatie”, een „cultuuromslag” en „een waterscheiding”. Een beleid in overeenstemming met het nieuwe partijprogram zou leiden tot „een afrekening met het na-oorlogse verleden”. Een van de eersten die protesteerden, niet tegen de inhoud van het program, maar tegen de terminologie waarmee Braks de betekenis ervan had proberen te benadrukken, was de tot de betrokken partij behorende minister-president Lubbers.

Van een ‚waterscheiding, met het door de kabinetten-Lubbers gevoerde beleid, zo betoogde hij, is geen sprake. Samen met vice-premier Kok is in de afgelopen jaren een breuk met het verleden teweeggebracht. Indien men al van een ‚waterscheiding’ wil spreken, dan is het — aldus Lubbers — de breuk die onder het huidige kabinet is ontstaan.

Naar onze mening heeft Lubbers geen ongelijk, maar valt er niettemin wel het een en ander te zeggen. Wij hebben er, lang gelden al, in *Daad en Gedachte* op gewezen, dat nooit eerder een Nederlandse regering een beleid voerde dat zo duidelijk de beter gesitueerden ontzag en de positie van de arbeidende klasse en de zwakken in de samenleving aantastte of ondergroef, als die welke door Lubbers wordt gepresideerd. En toch . . .

Wat Braks met woorden als ‚waterscheiding’ en ‚breuk met het naoorlogse verleden’ duidelijk heeft willen maken is iets wat de heer Lubbers tot nu toe altijd heeft willen verdoezelen. Dit namelijk, dat het gaat om de afbraak van de zogenaamde ‚welvaartsstaat’ of ‚verzorgingsstaat’. Het is Lubbers’ eer te na, dat Braks net doet alsof die afbraak door de onder voorzitterschap van Braks aan het werk getogen programcommissie als geneesmiddel voor de economische kwalen is uitgevonden. Dat is ook inderdaad niet het geval. Maar het is wel zo, dat het CDA met het *Wat echt telt* geheten program verklaart, dat de afbraak van de verzorgingsstaat nu „echt”, dat wil zeggen krachtiger dan ooit tevoren, ter hand moet worden genomen. En een veel krachtiger aanpak brengt met zich mee, dat die afbraak niet langer kan worden verdoezeld.

„Waterscheidingen” zijn, wanneer men let op maatschappelijke en politieke ontwikkelingen, niet of nauwelijks waar te nemen. Wanneer precies begint de periode waarin de welvaartsstaat zijn uiteindelijke vorm gekregen heeft? Hoeveel zal de reeds aan de gang zijnde en eventueel nog versnelde afbraak gaan? Wanneer zal van een breuk met het verleden kunnen worden gesproken? Volgens Lubbers was zij ‚gisteren’ al een feit, volgens Braks dient zij ‚morgen’ tot stand te worden gebracht. Het verschil tussen beiden is een kwestie van woorden, een kwestie van interpretatie, nog beter gezegd: kwestie van aantallen, kwestie van k w a n t i t e i t . De afbraak is tot dusver, gelijk altijd bij dat soort ontwikkelingen, stap voor stap gegaan. Bij welke stap is nu precies sprake van een breuk? Zoveel is zeker, dat op een gegeven, moeilijk nauwkeurig vast te stellen moment, de kwantiteit omslaat in de kwaliteit. Braks heeft stellig gelijk, dat met het nieuwe program de na-oorlogse periode wordt afgesloten, dat wil zeggen de welvaartsstaat ten grave wordt gedragen. Lubbers heeft ongetwijfeld niet minder gelijk wanneer hij konstateert, dat hij en Kok die welvaartsstaat al veel eerder stiekem de doodsteek hebben gegeven.

Dat „Wat echt telt” is voor het CDA de afbraak van lonen en uitkeringen, alsmede de vergroting van de inkomensverschillen. Dit is zonder meer duidelijk. Dat dit, zoals Braks bij het presenteren van het nieuwe program beweerde, een totaal ander beleid zou zijn werd slechts een paar dagen later al duidelijk geloochenstraff toen het kabinet-Lubbers

de begrotingsvoorstellen voor het komend jaar bekend maakte. Die deden wat betreft vergroting van de inkomensverschillen en een verslechtering van de positie der zwakken nauwelijks voor het nieuwe CDA-program onder. Het kabinet-Lubbers III wierp het masker toen af.

Eer dat geschiedde, maar ná de perskonferentie van Braks, verklaarde Wöltgens als woordvoerder van de PvdA, dat hij, ondanks verschillen op onderdelen, in het CDA-program toch „voldoende aanknopingspunten zag om de samenwerking met die partij in een volgende kabinetsperiode voort te zetten”. Op die woorden is door sommige PvdA-leden uiterst kritisch gereageerd. Het waren niet de eerste de beste PvdA-leden — er behoorden een lid van het partijbestuur en een Commissaris van de Koningin toe — maar het waren kennelijk wel leden die zich nog altijd door het masker van het kabinet (en door het masker van hun eigen partij) om de tuin lieten leiden.

„Wöltgens”, aldus Commissaris Lammers van Flevoland, „had bikkkelhard moeten zeggen dat de PvdA op basis van het CDA-program (. . .) niet met de huidige coalitiegeenoot verder wil.” De tot de PvdA behorende ekonoom Van der Ploeg meende, „dat Wöltgens duidelijk had moeten maken dat de PvdA de voorstellen van het CDA niet pruimt.”

Hoezo niet pruimt? Wie naief genoeg was om oprecht te menen, dat er geen enkele reden was voor Wöltgens' tevreden konstatering, dat het CDA-program geen breuk betekende met het huidige kabinetsbeleid, werd door het akkoord over de begroting voor '94 vrijwel onmiddellijk en tamelijk onzacht uit de droom geholpen.

Zeker, dat is de laatste tijd wel gebleken, er is op Wöltgens allerlei kritiek mogelijk. Maar als hij (net als Lubbers) beweert dat het CDA-program geen breuk met het huidige kabinetsbeleid betekent, dan valt hem eenvoudig niets te verwijten. Wat bij hem (evenals bij Lubbers en Kok) te konstateren valt is, dat zij tot dusver net hebben gedaan alsof zij een ánder beleid voerden dan zij werkelijk deden.

Waarom protesteerde Lubbers tegen Braks bewering, dat het nieuwe CDA-program „een afrekening met het na-oorlogse verleden” was? Om geen andere reden, dan dat zij hem en anderen noodzaakte om kleur te bekennen. De CDA-fractie leider Brinkman heeft van het nieuwe program van zijn partij gezegd: „Dat jasje past mij wel”. Dat Lubbers, Kok en Wöltgens praktisch een zelfde soort jasje droegen bleef tot dusver door een (overigens verschillende) ideologische overjas verborgen. Maar solidariteit met de zwakken, door Lubbers met christelijke argumenten, door Kok met quasi ‚socialistische’ argumenten verdedigd, was, zo bleek uit het protest van Lubbers — niet meer dan een om taktische redenen verbreide leuze.

Mevrouw Dijkma, voorzitter van de Jonge ‚Socialisten’, heeft de uitspraak van Wöltgens „een politieke blunder van de eerste orde” genoemd. Men kan zich afvragen of niet veeleer de woorden van Braks als zodanig moeten worden aangemerkt. Een politikus, dat is bekend, zal een onaangename boodschap het liefst zo aangenaam mogelijk verpakken of aan een politieke konkurrent overlaten. Maar wat moet een politikus als Lubbers wanneer zijn ‚fraaie pakpapier’ door een partijgeenoot verscheurd wordt? Protesteren dus.

HET FEMINISME BLIJKT OPNIEUW EEN TYPISCH BURGERLIJK IETS

Jaren geleden, toen het feminisme zich in Nederland wat duidelijker manifesteerde dan vandaag, hebben wij het als een burgerlijke beweging gekarakteriseerd en onder meer opgemerkt, dat de na-oorlogse tweede feministische golf mede van betekenis werd door de toentertijd bestaande krapte op de arbeidsmarkt en de dringende noodzaak om vrouwen meer dan voorheen te betrekken bij het produktieproces.

De positie van de vrouw uit de arbeidersklasse, zo betoogden wij destijds, is een totaal andere dan die van de vrouw uit burgerlijke kringen en is altijd een totaal andere geweest. Arbeidersmeisjes zijn de eeuwen door altijd al ingeschakeld geweest in het produktieproces en in het arbeidersgezin is het altijd „moeder de vrouw” geweest die over de portemonnee ging en, zo niet formeel dan toch praktisch, de leiding had van het gezin.

Dat er geen enkele reden bestaat ons oordeel over het feminisme te herzien, dat is ons op de laatste zondagavond van augustus nog weer eens heel duidelijk gebleken bij het kijken naar de slotaflevering van een door de VPRO uitgezonden televisieprogramma.

De als Italiaanse geboren, maar in Australië opgegroeide 39-jarige *Rosi Braidotti*, die hoogleraar vrouwenstudie is aan de rijksuniversiteit van Utrecht, sprak vanuit een feministisch standpunt over tal van actuele onderwerpen. Waar zij, wanneer dat te pas kwam, de aandacht op vestigde en de nadruk op legde, dat waren tegenstellingen tussen bepaalde groepen die de oorzaak waren van bepaalde macht enerzijds, van achterstelling of onderdrukking anderzijds. Zij sprak over de tegenstelling tussen mannen en vrouwen, tussen blanken en zwarten (of anders gekleurden) en tussen oost en west. Over de maatschappelijke basis van die macht geen woord.

Op geen enkel moment, maar werkelijk op geen enkel moment van het ruim twee uur in beslag nemende programma, gaf zij er ook maar enige blijk van dat zij oog had voor zoiets als *klassetegenstellingen*. Het woord „klasse” viel geen ogenblik. En alle door haar overigens zeer treffend geschetste problemen van vrouwen waren heel duidelijk (met slechts één enkele kleine uitzondering) de problemen van vrouwen uit de burgerlijke klasse en dan nog zeer in het bijzonder van intellektuele vrouwen, vrouwen met een universitaire of daarmee gelijkstaande opleiding. En wat de zojuist vermelde uitzondering betreft, ze wees op een gegeven moment op de nadelen waarin minvermogenden verkeren ten opzichte van beter gesitueerden. Van *minvermogenden* sprak zij. Dat degene waarop dat woord betrekking had een *arbeidersmeisje* was, die — zo bleek uit een vertoond filmfragment — zichzelf ook als zodanig beschouwde, dat ontbrak in de uiteenzettinge van prof. Braidotti.

Wat overigens die uiteenzetting betreft: als de tv-gids het al niet had vermeld en de interviewer het niet nog eens had gezegd, dan zou men toch onmiddellijk mevrouw Braidotti, en dat bepaald niet alleen door haar woordkeus, als een wel zéér typische vertegenwoordigster van de universitaire intelligentsia herkend hebben. Al hetgeen zij opmerkte over de verhouding tussen de geslachten had zonder enige twijfel betrekking op de verhouding tussen burger en burgeres en op de positie van de beter opgeleide vrouw, die nog altijd te kampen heeft met te weinig erkenning.

Wij spreken haar niet tegen. We merken wel op dat mevrouw Braidotti, die voor de nog altijd bestaande klassenverhoudingen geen enkel oog heeft en die terloops over het marxisme als „een voorbijgaande zaak” sprak, over de o o r z a a k van al de door haar aangestipte problemen typisch burgerlijk, dat wil zeggen heel anders denkt dan wij.

Op een gegeven ogenblik sprak zij over „wij intellektuele feministes” Het was een karakterisering waarmee wij ons volledig kunnen verenigen.

— 0 —

OVER DE ‚ZIEKTE’ VAN DE POLITIEK

(De symptomen helder beschreven;
de oorzaak genegeerd)

„Nergens”, zo schreef een van de eerste septemberdagen de columnist Harry van Wijnen in *NRC/Handelsblad*, „is meer van een bloeiend partijleven sprake. Het verval van krachten (. . .) is symptomatisch voor een veel grotere kring dan alleen die van de P.v.d.A.. Bij de liberalen en de christendemocraten zijn ook vele afdelingen op sterven na dood. Sommige lijden een vegeterend bestaan, andere bestaan nog slechts bij de gratie van dezelfde bestuursleden die er al dertig jaar voor op hebben gedraaid. Ook in D66, de partij (. . .) die volgens de opiniepeilingen volgend jaar op grote verkiezingswinst mag rekenen, staat het politieke verenigingsleven op een laag pitje.”

„De P.v.d.A.”, zo vervolgde hij, „is dus niet de enige partij die aan bloedarmoede lijdt, maar ze is wel de partij die er het meest door is aangetast. En (. . .) er is daar niemand meer die weet hoe de vastgelopen wielen weer op gang moeten worden gebracht. Niemand die nog in staat is de fakkel brandende te houden . . . ”

Van Wijnen is niet de enige die een dergelijk geluid laat horen. Integendeel, vrijwel hetzelfde of een soortgelijk lied wordt de laatste tijd gezongen door een koor van politieke kommentatoren. Wat zij, doorgaans zeer helder en met grote eenstemmigheid beschrijven, wordt wel de ‚ziekte’ van de politiek genoemd. Maar het is een beschrijving van de symptomen aan de hand waarvan er dan een soort van diagnose wordt gesteld. Maar enig onderzoek naar de o o r z a a k van de beschreven ‚ziekte’ speurt men in de diverse beschrijvingen veelal tevergeefs.

Wanneer ‚men’, dat wil zeggen het gilde der waarnemers dan wel de eerste de beste krantenlezer, konstateert dat het ‚vroeger’ anders was, dan wordt er een kleinigheid over het hoofd gezien. Het zijn niet de grote figuren van weleer, zoals bijvoorbeeld de sociaaldemokratische voorman Troelstra, die aan het desbetreffende tijdperk glans hebben verleend, het is omgekeerd de tijd waarin zij leefden die het hun mogelijk maakte om te schitteren. Het was de tijd waarin bepaalde verschillen tussen de diverse groepen binnen de heersende klasse, alsmede zeer bepaalde, slechts via de politiek te behartigen belangen van de arbeidersklasse, aanzijn schonken aan parlementaire partijen die zich duidelijk van elkaar onderscheidden. Die tijd is voorgoed voorbij doordat de verschillen binnen de heersende klasse zijn verdwenen en doordat de politieke emancipatie van de arbeiders, waarvoor de sociaaldemocratie geijverd heeft, inmiddels is voltooid.

Ooit hadden, om ons tot de hoofdlijnen te beperken, boeren, fabrikanten, pachters en handeldrijvenden verschillende belangen. Min of meer tegen hen allen streed de sociaaldemocratie in naam van de arbeiders voor kortere werktijd, betere woningtoestanden en betere hygiëne, hogere lonen, betere sociale voorzieningen en beter onderwijs. Naarmate de kapitalistische vormen van produceren en bedrijfsvoering zowel in de landbouw en veeteelt als in de handel en het transportwezen binnendrongen, verdwenen niet enkel voorheen bestaande tegenstellingen, maar gingen toen ook de politieke partijen hoe

langer hoe meer op elkaar lijken.

Wat de sociaaldemokratie betreft: dat ook zij — gelijk door haar achterban steeds luider geklaagd wordt — zich nauwelijks nog van andere partijen onderscheidt, is een gevolg hiervan dat wat zij voorstond en voorstaat geenszins de opheffing van het kapitalisme was of is, maar een andere vorm ervan, een kapitalisme met een grotere produktiviteit en een andere organisatie van de arbeid; een kapitalisme met een daarbij passende politieke bovenbouw. In de jaren na de tweede wereldoorlog is, niet slechts in Nederland, maar ook in tal van industriestaten elders, dat moderne kapitalisme werkelijkheid geworden. Voor het reilen en zeilen ervan draagt de sociaaldemokratie mede verantwoordelijkheid. Wanneer dat moderne kapitalisme — ‚welvaartsstaat’ of ‚verzorgingsstaat’ geheten — door een economische crisis moet worden geloodst, zien ook sociaaldemokratische politici zich genooddaakt tot het nemen van impopulaire maatregelen. Want niet de politiek bepaalt het maatschappelijk leven, maar de maatschappelijke noodzakelijkheid, dat wil zeggen de kapitalistische noodzakelijkheid, bepaalt de politiek. Dat simpele feit veroorzaakt de ‚krisis’ waarin thans vrijwel alle sociaaldemokratische partijen in Westeuropa zijn komen te verkeren.

De journalist Van Wijnen citeerde een sociaaldemokrate die deze politieke crisis hierdoor meende te kunnen verklaren, dat de sociaaldemokratische voormannen en politici „van hun geloof zijn afgevallen”. Dat zijn zij niet. Het is juist hun ‚geloof’, het geloof dat het moderne kapitalisme zonder roofofbouw op de arbeidskracht, het kapitalisme met betere sociale voorzieningen en betere leefomstandigheden geen kapitalisme meer zou zijn, dat zij tot op de huidige dag bewaard hebben en dat hun tot middel dient om hun (kapitalistisch) beleid te rechtvaardigen.

De sociaaldemokraten zijn niet van hun ‚geloof’ afgevallen, het is zo dat de tegenstelling tussen hun ‚geloof’ en de maatschappelijke werkelijkheid hoe langer hoe duidelijker zichtbaar wordt.

Begin september publiceerde *De Volkskrant* een bijna paginagrote beschouwing van een columnist van het Britse blad *The Sunday Times*. Die keerde zich terecht tegen twee zeer algemeen gebruikelijke verklaringen voor de politieke crisis. Die kan, zo betoogde hij, noch aan de economische recessie, noch aan een laag niveau van de politieke leiders worden geweten. Waar hij vervolgens op wees, dat was het veranderde karakter van de politiek en het afnemende belang van de politieke partij. Wat hij daarmee bedoelt en wat hij als de belangrijkste oorzaak ervan ziet is totaal iets anders dan wat wij zeer beknopt hierboven hebben uiteen proberen te zetten.

Volgens de Britse journalist ligt aan dat alles mede een verandering van de klassenstructuur ten grondslag. Dat betwisten wij. Wat hij aanziet voor iets dergelijks, dat zijn niet anders dan de uiterlijke verschijnselen die bij de politieke of burgerlijke emancipatie van de arbeidersklasse horen. Datzelfde geldt voor het eens door hem gekonstateerde kleiner geworden, om niet te zeggen verdwenen, verschil tussen ‚links’ en ‚rechts’. De klasstegenstelling tussen kapitaal en arbeid treedt juist in de huidige samenleving veel duidelijker en veel scherper aan de dag. Dat laatste omdat het in de huidige tijd niet langer om al die dingen gaat die aan de orde waren zo lang de burgerlijke emancipatie van de arbeiders nog niet voltooid was. Wat thans zichtbaar wordt, dat is de *fundamentele*, de *wezenlijke* tegenstelling tussen de arbeidersklasse en heel de officiële maatschappij.

Waar de Britse kommentator opmerkt, dat sommige politieke partijen niet meer degenen vertegenwoordigen die zij beweren te vertegenwoordigen, heeft hij naar onze mening gelijk. De vraag hoe of dat komt beantwoordt hij geheel anders. Hij vraagt zich tenslotte af of de ‚krisis’ van de politiek oplosbaar is en bepleit een ander soort van

politiek om aan de politiek weer 'glans' te verlenen. Een dergelijk pleidooi gaat er aan voorbij, dat wat wel de 'glans' van de politiek genoemd wordt een typering is van de politiek zoals zij door zeer bepaalde oorzaken in een bepaald tijdvak werd gevoerd. De 'glans' is tengevolge van maatschappelijke ontwikkelingen verdwenen en die ontwikkelingen kunnen niet worden teruggedraaid.

— 0 —

HOG E LONEN GARANDEREN VOLSTREKT NOG GEEN ARBEIDSVREDE

Dat hoge lonen volstrekt nog geen arbeidsvrede garanderen, zoals regeerders en ondernemers dikwijls denken, is in de loop van de afgelopen zomer nog weer eens gebleken in Roemenië, een land waar de sociale onrust groeit. Het hervormingsproces verloopt er uiterst traag. De produktie is, anders dan de regering in januari j.l. voorspelde, niet of nauwelijks gestegen. De inflatie is bijzonder hoog. Bijna een miljoen Roemenen (6 procent van de beroepsbevolking) waren begin augustus werkloos en het leger werklozen neemt er elke dag met zo'n duizendtal toe ¹⁾. De sociale onrust wordt er voortdurend groter. Geruime tijd al zijn er diverse arbeidskonflikten die af en toe tot stakingen hebben geleid.

De belangrijkste en voor de regering de bedreigendste van deze stakingen was die van de Roemeense mijnwerkers uit het dal van de Jiu, de veruit best betaalde arbeiders van heel het land die in het jongste verleden al tot tweemaal toe met een mars op Boekarest kracht hebben bijgezet aan hun eisen. Ze legden op 1 augustus het werk neer met de eis dat hun basis maandloon zou worden verdubbeld tot 224.000 lei, een bedrag dat met nog bonussen en toeslagen diende te worden aangevuld en dan het *tienvoudige* zou bedragen van wat in Roemenië het gemiddelde maandloon is (50.000 lei). Hun actie was tevens een protest tegen de in het kader van de hervormingen in uitzicht gestelde sluiting van onrendabele mijnen in de Jiu-vallei.

Op het tijdstip dat de staking uitbrak verdiende de Roemeense mijnwerker al meer dan tweemaal zoveel als het gemiddelde loon van andere werknemers. Voor het voeren van actie vormde dat feit echter niet het minste beletsel. Een verklaring van minister-president Vacaroiu dat de loonverschillen die bij inwilliging van de eis zouden ontstaan „Politiek niet zouden kunnen worden verantwoord” maakte op de mijnwerkers niet de minste indruk. Door de steeds slechter wordende economische situatie kon het ook moeilijk anders.

Toen de onderhandelingen tussen stakingsleider Miron Cosma en de overheid (als gevolg van de traag verlopende en gedwarsboomde privatisering nog steeds de werkgever in deze tak van industrie) vastliepen, dreigde Cosma met een derde mars op Boekarest die de regering ten val zou brengen. Premier Vacaroiu zag zichzelf al tot heengaan gedwongen, een lot dat in september 1991 ten deel viel aan de toenmalige premier Petre Roman. Zover kwam het echter niet. Het konflikt eindigde met een kompromis.

De regering vreesde, dat gezien de algemene ontevredenheid over de economische en politieke situatie, de staking van de mijnwerkers wel eens het voorspel van een grote algemene stakingsgolf zou kunnen zijn. Miron Cosma vreesde dat de kompels bij een langdurig konflikt op weinig sympathie van het publiek zouden kunnen rekenen, gezien de

hoge looneisen. De regering bleek bereid de mijnwerkers tegemoet te komen; Cosma zag af van een mars op Boekarest. De mijnwerkers kregen tenslotte basis maandlonen die varieerden van 146.000 tot 207.000 lei. Op woensdag 11 augustus werd de staking opgeheven.

- 1) Deze feiten zijn ontleend aan een uitvoerig artikel in *NRC/Handelsblad* van 11 augustus, geschreven door een verslaggever die familiebanden met Roemenië heeft en met de situatie aldaar bijzonder goed op de hoogte is.

— 0 —

INDERDAAD DE ENE PARTIJ LIJKT SPREKEND OP DE ANDERE

Van het in dit nummer van *Daad en Gedachte* afgedrukte stukje over de crisis in de politiek was de laatste zin nog maar net precies geschreven, toen het ochtendblad bijzonderheden publiceerde over het nieuwe verkiezingsprogramma van de P.v.d.A. In het eerder geschreven stukje zetten wij uiteen, dat tengevolge van de maatschappelijke onwtikking, de verschillen tussen de partijen — ook die tussen de P.v.d.A. en andere politieke groeperingen — voortdurend kleiner werden. De bewijzen en meest recente voorbeelden werden ons via het PvdA-programma *Wat de mensen bindt* op de meest prompte wijze geleverd.

Het heeft, zo lezen we in de krant, fractieleider Wöltgens verbaasd, dat er kritiek op dat programma is losgekomen, omdat het „naadloos aansluit bij dat van het CDA”. Men kan zich slechts verbazen over Wöltgens verbazing. Men zal de hoofdzaken van het programma inmiddels al wel kennen en we volstaan ermee slechts twee punten te noemen.

- * In de komende kabinetsformatie moet er voor acht miljard gulden extra bezuinigd worden bovenop de besparingen die het kabinet al heeft aangekondigd.

- * Ombuigingen zijn mogelijk bij subsidies, de kinderbijslag, defensie en de uitvoering van de sociale zekerheid. (Van *zekerheid* gesproken).

Natuurlijk, er zijn ook verschillen met het programma van het CDA. Maar de voornaamste indruk is, dat het programma *Wat mensen bindt*, eigenlijk *Wat mensen in de PvdA en het CDA bindt* zou hebben moeten heten.

Overigens, men weet dat het papier geduldig is. De PvdA verlangt meer politie en extra banen, per jaar honderdduizend en wel zo snel mogelijk. Driemaal raden wat er wél komt en wat niet.

- 0 -